İstanbul Eyüp İlçesi Lise Öğretmenlerine Uygulanan Sigara Anketi Sonuçları#

Fahrettin TALAY, Sedat ALTIN**, Erdoğan ÇETİNKAYA***

** Abant İzzet Baysal Üniversitesi İzzet Baysal Tıp Fakültesi, Göğüs Hastalıkları Anabilim Dalı, BOLU*
*** Yedikule Göğüs Hastalıkları ve Göğüs Cerrahisi Eğitim ve Araştırma Hastanesi, İSTANBUL*

Bu çalışma, Toraks Derneği 6. Yıllık Kongresi (23-26 Nisan 2003, Antalya)'nde poster olarak sunulmuştur.

ÖZET

Bu çalışma ile en etkin meslek gruplarından biri olan öğretmenlerin sigara içme oranları, sigaraya karşı tutumları, sigara ile ilişkili hastalıklar ve sigara içiminin kontrolünde yasal önlemler konusundaki düşüncelerinin belirlenmesi amaçlandı. Bu doğrultuda İstanbul Eyüp ilçesindeki 350 lise öğretmenine anket uygulandı (%64 erkek, %36 kadın, yaş ortalaması 33.8 ± 8.8 yıl). Öğretmenlerin 160 (%45.7)'ının sigara içtiği saptandı. Kadınlarda sigara içme sıklığı (%50) erkeklere göre (%43.3) daha fazla idi. Sözel branş öğretmenlerinde sigara içme oranı yüksek (%57), yabancı dil öğretmenlerinde ise düşük (%24) bulundu. Sigara içmeye başlama nedenleri arasında en sık neden, özenti ve merak (%36.1) idi. Öğretmenlerin %50.3'ü sigara içmeye 14-22 yaşları arasında başlamıştı. Alışkanlık (%50.3) halen sigara içme nedenleri arasında ilk sırada idi. Sigara içen öğretmenlerin %68'i sigarayı bırakmayı düşünüyordu. Sigara içimini bırakmayı düşünme nedenleri arasında sağlığı korumak (%76.4) ilk sırayı alıyordu. Çalışma grubu sigara ile ilişkili hastalıklar konusunda genel olarak bilgi sahibi idi. Ancak mesane kanseri ve ölü doğum konusunda bilgi oranları düşüktü. Sigara ile ilgili yasal önlemler, sigara bağımlılığı ve sigaraya karşı eğitim konusundaki düşüncelerde içen ve içmeyenler arasında belirgin farklılıklar vardı. Sonuç olarak; sigara içimini önleme ve bıraktırma çalışmalarının bir aşaması olarak öncelikle sigara içmeye başlanmasında en duyarlı ve riskli dönemde olan orta-lise öğrencilerinin eğitimini yapan öğretmenlerin sigaranın zararları, sigara bağımlılığı ve bıraktırmada izlenecek yöntemler konusunda eğitilmeleri ve bilgilendirilmeleri gerektiği görüşündeyiz.

ANAHTAR KELİMELER: Sigara içimi, öğretmen, anket

SUMMARY

THE RESULTS OF A QUESTIONNAIRE ON SMOKING IN HIGH SCHOOL TEACHERS OF EYUP DISTRICT IN ISTANBUL

This study is aimed to investigate the rate of smoking, reactions against it, the knowledge about smoking-related disorders, and legal restrictions against smoking in teachers who are among the very active professions. A questionnaire was applied to 350 high school teachers in Eyup district of Istanbul (male 64%, female 36%, mean age 33.8 ± 8.8 years). One hundred sixty (45.7%) of them were found to be smokers. Smoking rate was higher in females (50%) than males (43.3%). Smoking rate was higher in teachers of verbal branches (57%) and lower in those of foreign languages (24%). The leading causes of beginning to smoke were affectation and curiosity (36.1%). 50.3% began to smoke when they were 14-22 years-old. Being accustomed is the main (50.3%) reason to continue smoking currently. Sixty eight percent of the teachers who were active smokers were planning to stop smoking. The main reason to plan stopping (76.4%) was considering health. The study group had an acceptable level of knowledge about smoking-related disorders. However, those about urinary bladder cancer and missed abortion were insufficient. The thoughts about legal restrictions against smoking, smoking dependence, and education against smoking were significantly different between smokers and non-

smokers. In conclusion; as an important step in stopping and preventing smoking, high school teachers who educate the people most vulnerable to begin smoking should be educated and informed about the hazards of smoking, smoking dependence and the ways to stop it.

KEY WORDS: Smoking, teacher, questionnaire

GİRİŞ

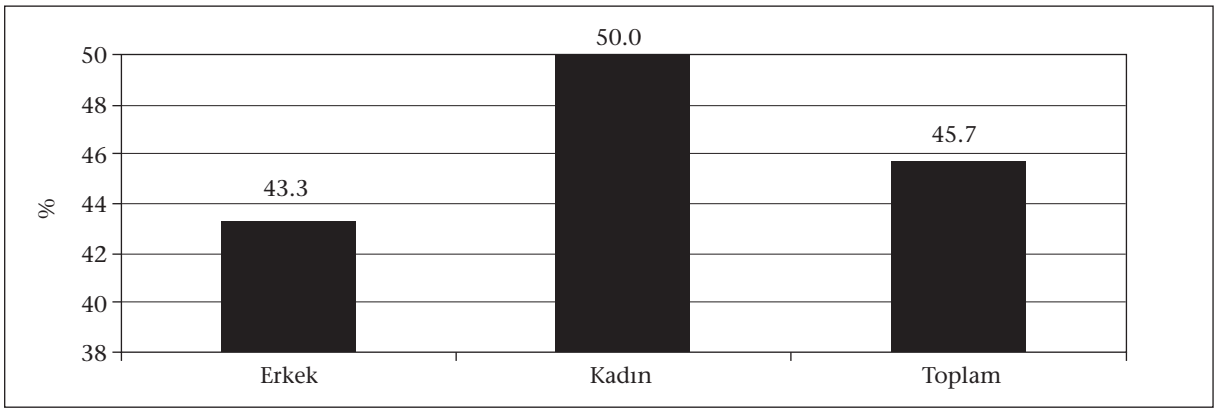
Sigara içme alışkanlığı gelişmiş ülkelerde tek başına en önemli önlenebilir ölüm ve iş görmezlik nedenidir. Günümüzde sigara içimi gelişmekte olan ülkelerde hızla artmakta olup, bugün ve gelecekte dünya sağlığını tehdit eden en büyük sorundur. Dünyada her yıl sigara içimine bağlı olarak yaklaşık 4 milyon insan ölmektedir. 2030 yılında sigara içiminden 10 milyonun üzerinde ölüm beklenmekte olup, bu ölümlerin %70'i gelişmekte olan ülkelerde olacaktır (1). Tüm ülkeyi temsil eden ve 1988 yılında yapılan bir çalışmada 15 yaş ve üstü erkeklerin %62.8'i, kadınların %24.3'ü, tüm nüfusun %43.6'sının sigara içtiği tespit edilmiştir (2). Ülkemizde sigara içme oranlarının yüksek seviyede olduğu görülmektedir. Toplumda sigaraya başlanılmaması ve bıraktırılmasında, çocuklarımızın ve gençlerimizin eğitiminin önemli bir kısmını üstlenen öğretmenlere önemli görevler düşmektedir. Öncelikle, öğretmelerin sigara içme alışkanlıkları ve sigara içimine karşı yaklaşımlarını tespit ederek durum değerlendirmesi yapılması uygun olacaktır. Bu amaçla ilçemiz lise öğretmelerine sigara içimi ile ilgili bir anket çalışması yapıldı.

GEREÇ ve YÖNTEM

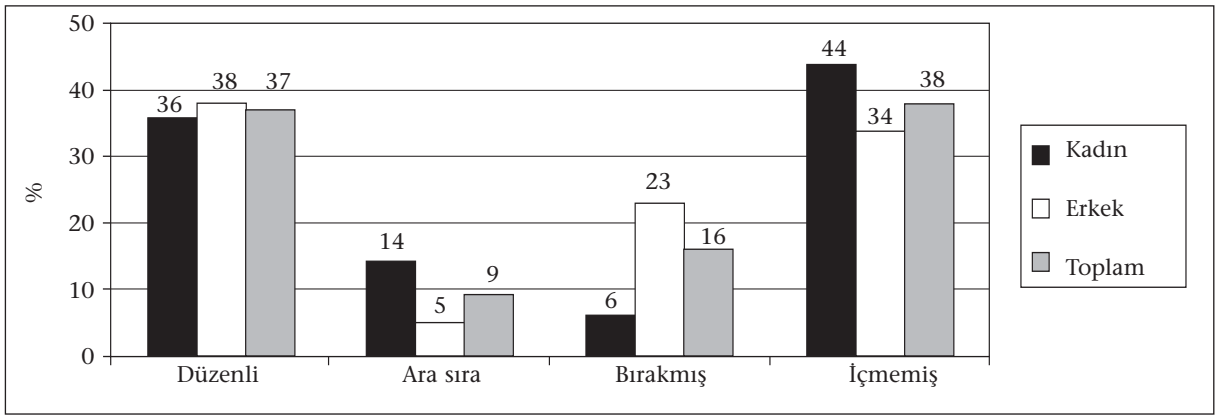
İstanbul Eyüp ilçesinde mevcut 10 liseden 8'indeki 411 öğretmenden 350 öğretmene sigara içimiyle ilgili anket çalışması yapıldı. Anket, Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ)'nün önerdiği kurallara uyarak hazırlandı (Ek 1) (3). Anketin 1. bölümü 17 sorudan oluşan kimlik bilgileri, öğretmenlerin sigara ile ilişkili hastalıklar konusundaki bilgi seviyeleri, sigaraya karşı tutumları ve sigaranın kontrolüne yönelik yasal önlemler hakkındaki düşüncelerini içeriyordu. Anketin 2. bölümü şu an sigara içen ve içip de bırakan öğretmenlerin sigara içmeye başlama yaşları, günlük sigara içme adedi, sigara içmeye başlama nedenleri, şu an sigara içme nedenleri, sigara içimini bırakmayı deneme ve düşünme durumlarını, bırakmayı veya bırakmamayı düşünme nedenleri ile ilgili dokuz soru içeriyordu. Sonuçların istatistiksel analizi SPSS paket programı kullanılarak, karşılaştırmalar ki-kare testi ile yapıldı. $p< 0.05$ anlamlı değer olarak kabul edildi.

SONUÇLAR

Öğretmenlerin 224 (%64)'ü erkek, 126 (%36)'sı kadın olup, yaş ortalamaları 33.8 ± 8.8 yıl idi. Öğretmenlerin %61.4'ü evli, %37.4'ü bekar, %1.1'i dul idi. Öğretmenlerin %45.7'si sigara içmekteydi. Erkek öğretmenlerde sigara içme oranı %43.3; kadın öğretmenlerde ise %50 olup istatistiksel açıdan fark yoktu (Şekil 1). Erkek öğretmenlerde sigarayı içip de bırakanların oranı daha fazla iken (%23'e %6), kadın öğretmenlerde ise ara sıra içenlerin oranı daha fazla idi (%14'e %5) (Şekil 2). Sigara içen kadın öğretmenlerin %80'i günlük 0-15 adet arası, erkek öğretmenlerin ise %80'i günlük 10-20 adet

Şekil 1. Öğretmenlerin sigara içme oranları.

Şekil 2. Öğretmenlerin sigara içme durumları.

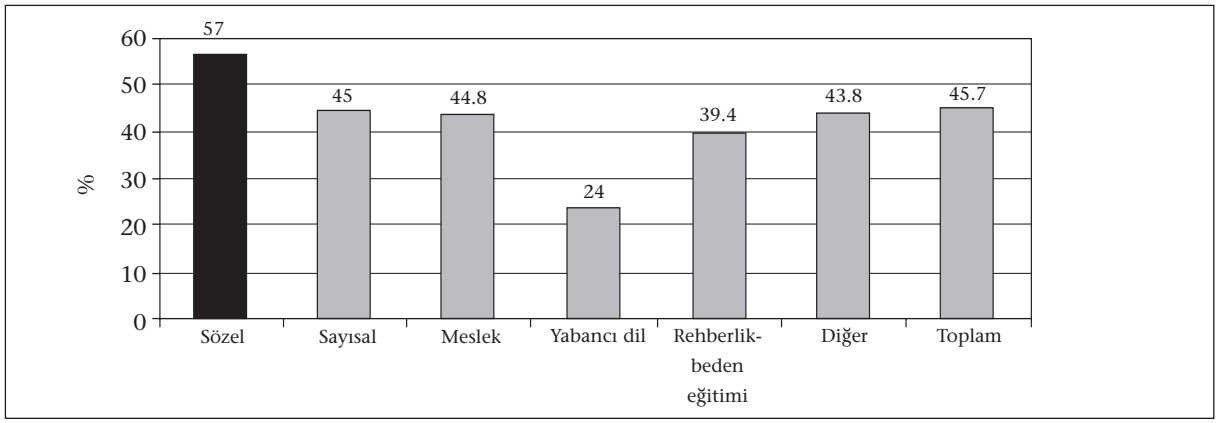
arası veya 20'nin üzerinde sigara içiyordu. Kadın öğretmenlerde günlük 0-10 adet arası sigara içimi, erkek öğretmenlerde 15 adet ve üzeri sigara içimi fazla idi ($p< 0.05$).

Sözel branş öğretmenleri %57 ile en yüksek, yabancı dil branş öğretmenleri %24 ile en düşük sigara içme oranına sahiptiler (Şekil 3). Branşlar arasında sigara içme oranlarında farklılıklar olmakla birlikte hem içme oranlarında hem de günlük içilen sigara adedinde gruplar arasında istatistiksel fark yoktu. Sigaraya başlama yaşı ortalama 19.25 ± 3.67 yıl idi. Şu an sigara içen ve içip de bırakanların %50'si 14-22 yaşları arasında sigara içmeye başlamışlardı.

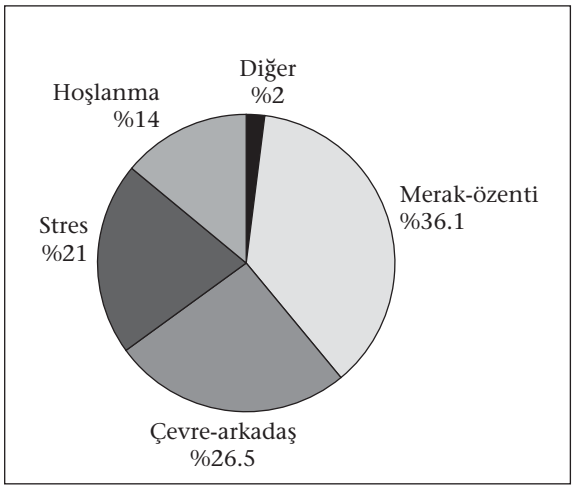
Sigaraya başlama nedenleri arasında merak ve özenti %36.1 ile ilk, çevre ve arkadaş ikinci sırada yer alıyordu (Şekil 4). Öğretmenlerin şu an sigara içme nedenleri arasında alışkanlık %50.3 ile birinci, hoşlanma %30.4 ile ikinci sırada yer almaktaydı (Şekil 5). Sigara içen öğretmenlerin %60.2'si bırakmayı denemiş, şu an bırakmayı düşünenlerin oranı ise %68 idi. Bırakmayı düşünen öğretmenlerin %76.4'ü sağlığını koruma nedeniyle bırakmayı düşündüğünü, bırakmayı düşünmeyenlerin ise %43.1'i hoşlanma nedeni ile bırakmayı düşünmediğini belirtmişlerdi (Tablo 1,2).

Öğretmenlerin sigara ile ilişkili hastalıklar konusundaki bilgilerinin oranı şu şekilde idi: Akciğer kanseri %98.3, kalp damar hastalığı %89.4, gırtlak kanseri %88.3, damar sertliği %80.3, kronik bronşit %76.3, dudak kanseri %74.3, ölü doğum %69.7, mesane kanseri %61.4, hepsi %58.3. İçen ve içmeyen öğretmenler arasında istatistiksel açıdan fark yoktu ($p> 0.05$).

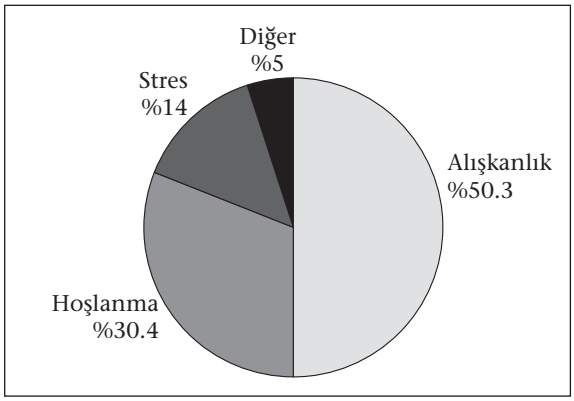
Sigara içiminin kontrolüne yönelik yasal önlemler ve sigara içimi ile ilgili düşüncelere yönelik sorulan sorulara verilen yanıtlarda sigara içen ve içmeyen öğretmenler arasında istatistiksel açıdan fark vardı (Tablo 3). Bu fark, okulda öğretmenlerin sigara içimi tamamen yasaklanmalı (%23.8'e %56.3), sigara fi-

Şekil 3. Branşlara göre sigara içme oranları.

Şekil 4. Öğretmenlerin sigaraya başlama nedenleri.

Şekil 5. Öğretmenlerin sigara içmeye devam etme nedenleri.

Tablo 1. Sigara içmeyi bırakmayı düşünenlerin nedenleri.

	n	%
Sağlığını koruma	84	76.4
Örnek olma	15	13.6
Yakınmaların olması	5	4.5
Para tasarrufu	1	0.9
Mesleksel	2	1.8
Diğer	3	2.7
Toplam	110	67.7

yatları aşırı derece arttırılmalı (%40.0'a %65.3), sigara içenler isterlerse sigarayı bırakabilirler (%78.1'e %92.6) ve öğretmenler sigara içmeyerek öğrencilere örnek olmalılar (%85.6'ya %96.3) sorularında istatistiksel olarak daha belirgindi ($p< 0.001$).

Tablo 2. Sigara içmeyi bırakmayı düşünmeyenlerin nedenleri.

	n	%
Hoşlanma	22	43.1
Alışkanlık	17	33.3
Stres	11	21.6
Diğer	1	2.0
Toplam	51	32.3

TARTIŞMA

Bu çalışmada öğretmenler arasında sigara içme oranını %45.7 olarak saptadık. Ülkemizde öğretmenlere yönelik anket çalışmalarında da benzer sonuçlar elde edilmiştir (Tablo 4) (4-9). Dünya ülkelerinde öğretmenler arasındaki sigara içme oranları Tablo 5'te gösterilmiştir (10-14). Bu oranlar gençlerimizin eğitimini yürüten ve onlar tarafından örnek alınan öğretmenler için oldukça yüksektir. Bizim çalışmamızda kadın öğretmenlerde sigara içme oranının diğer çalışmalara göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Fakat kadın öğretmenlerde ara sıra içenlerin oranı fazla olup düzenli içicilerin %80'i günlük 15 adetin altında sigara içmekteydi. Erkek öğretmenlerde ise sigarayı bırakanların oranı (%23) daha fazla olup, içenlerin %80'i günlük 10 adetin üzerinde sigara tüketmekte idi.

Öğretmenlerin sigaraya başlama nedenleri arasında birinci sırayı merak ve özenti (%36.1) almaktaydı. Çevre ve arkadaş etkisi %26.5 ile ikinci sıradaydı. Gürdal Yüksel ve arkadaşları da merak ve özentiyi %41.8 ile birinci neden olarak saptamışlardır (8). Danacı ve arkadaşları sigara içmeye başlama nedenleri olarak çevre etkisini %38.4, merakı %36.6, özentiyi %16.1 olarak bulmuşlardır (7). Burada merak ve özenti toplam olarak alınırsa %52.7 oranıyla yine ilk sırayı almaktadır. Ünlü ve arkadaşları ise %82.1 oranıyla özentiyi birinci neden olarak bulmuşlardır (5).

Öğretmenlerin şu an sigara içme nedenleri arasında alışkanlık %50 ile ilk sırada idi. Alışkanlık, Gürdal Yüksel ve arkadaşlarının çalışmasında %57.9, Turgut ve arkadaşlarının çalışmasında %67.6 ile ilk sırada bulunmuştur (6,8).

Öğretmenlerin %67.7'si sigarayı bırakmayı düşündüğünü belirtmişti ve bırakmayı düşünenlerin %76.4'ünün nedeni sağlığını korumak idi. Diğer çalışmalarda da ana neden sağlığını korumak olup, oranlar %51.9 ile %85.7 arasında değişmekte idi (5,6,8).

Tablo 3. Öğretmenlerin sigara kontrolüne yönelik yasal önlemler ve sigara içimi ile ilgili düşünceleri.

	İçenler (%)	İçmeyenler (%)	Toplam (%)	
Okulda öğretmenlerin sigara içmeleri tamamen yasaklanmalı	23.8	56.3	41.4	p< 0.001
Sigara fiyatları aşırı derecede arttırılmalı	40.0	65.3	53.7	p< 0.001
Topluma ait yerlerde sigara içimi yasaklanmalı	92.5	97.9	95.4	p< 0.01
Sigara paketleri üzerinde zararlı uyarısı bulunmalı	81.3	90.5	86.3	p< 0.05
18 yaşından küçüklere sigara satışı yasaklanmalı	91.9	94.7	93.7	p> 0.05
Sigara reklamları yasaklanmalı	90.6	96.3	93.7	p> 0.05
Sigara içenlerin çoğu isterlerse sigara içmeyi bırakabilirler	78.1	92.6	86.0	p< 0.001
Öğretmenler sigara içmeyerek öğrencilere örnek olmalılar	85.6	96.3	91.4	p< 0.001
Sigara içenin yanında olmak rahatsız edicidir	83.1	93.7	88.9	p< 0.01
Öğretmenler bu konuda etkinlik düzenlemeliler	86.3	87.9	87.1	p> 0.05
Okulda öğretmenler sigara odasında sigara içmeliler	89.4	87.9	88.6	p> 0.05

Tablo 4. Türkiye'deki öğretmenlerin sigara içme oranları.

	n	Erkek (%)	Kadın (%)	Toplam (%)
Tokat-ilk-orta-lise (4)	2660	53.6	29.2	47.4
Afyon-lise (5)	242	52	42	48.3
Elazığ-lise (6)	533	46.4	29.2	42.2
Manisa-lise (7)	184	48.3	32.5	40.7
Bursa-orta derece (8)	423	43	43	43
Ankara (9)	254			50.8
İstanbul Eyüp-lise	350	43.3	50	45.7

Tablo 5. Dünya ülkelerindeki öğretmenlerin sigara içme oranları.

	n	Erkek (%)	Kadın (%)	Toplam (%)
Malezya (9)	180			40.5
Suriye (10)		52.1	12.3	
İspanya (11)	3050			29.7
Japonya (12)	13998	44.7	3.1	
Estonya (13)	8347	40	11	

Birçok çalışmada sigara içen kişilerin belirli kanserler, iskemik kalp hastalığı ve kronik obstrüktif akciğer hastalığı gibi hastalık nedenleri ile içmeyenlere göre yüksek mortalite ve morbiditeye maruz kaldıkları gösterilmiştir (15).

En önemli sağlık sorunlarından biri olan sigaraya karşı mücadelede çocuk ve gençlerin eğitim ve öğretimini yürüten öğretmenlere önemli görevler düşmektedir. Sigarayla savaşın en önemli yönü, çocuk ve gençlerin korunması; sigara alışkanlığı olmayan yeni kuşaklar yetiştirilmesidir (16). Sigara alışkanlığı yaygın olarak, 10-20 yaş arasındaki çocukluk ve ergenlik döneminde kazanılmaktadır (17). Öğretmenlerin tutum ve davranışlarının gençleri etkilediği bilinmektedir (18). Ülkemizde birçok meslek grubunda olduğu gibi öğretmenler arasında da yüksek oranda sigara içilmektedir. Yaklaşık iki öğretmenden biri sigara içmektedir. Bu konuda bir eğitim programı uygulanarak öğretmenlerin sigaranın zararları, sigara bağımlılığı ve bıraktırmada izlenecek yöntemler konusunda bilgilendirilmeleri, sigara içen öğretmenlerin sigara içmeyi bırakmaları ve tüm öğretmenlerin öğrencileri olumlu yönde etkilemelerinin sağlanması gerektiği kanısındayız.

EK 1

Değerli öğretmenlerimiz sigara içimi ile ilgili ankete katıldığınız için teşekkür ederiz.

1. Cinsiyetiniz: ( ) Kadın ( ) Erkek

2. Yaşınız:

3. Branşınız:

4. Sosyal durumunuz: ( ) Evli ( ) Bekar ( ) Dul

5. Sigara içiyor musunuz?

( ) Hiç içmedim ( ) Ara sıra içiyorum ( ) Düzenli içiyorum ( ) İçiyordum, bıraktım

6. Size göre aşağıdaki hastalıklardan hangisi ya da hangileri sigara ile ilişkilidir?

( ) Dudak kanseri ( ) Akciğer kanseri ( ) Kalp-damar hastalığı ( ) Damar sertliği

( ) Mesane kanseri ( ) Kronik bronşit ( ) Ölü doğum ( ) Gırtlak kanseri ( ) Hepsi

7. Aşağıda verilen düşüncelere katılıyor musunuz? Her biri için ayrı ayrı belirtiniz.

a. Sigara içenlerin çoğu isterse sigarayı bırakabilirler	( ) Evet	( ) Hayır
b. Sigara içen kişinin yanında bulunmak rahatsız edicidir	( ) Evet	( ) Hayır
c. Öğretmenler sigara içmeyerek çevrelerine ve öğrencilere örnek olmalıdırlar	( ) Evet	( ) Hayır
d. Öğretmenler sigara içiminin önlenmesi ve azaltılması konusunda öğrencilere ve halka bilgi aktarımı dışında değişik etkinliklerde bulunmalıdırlar	( ) Evet	( ) Hayır

8. Sigara içiminin kontrolüne yönelik olarak aşağıdaki yasal önlemler konusundaki düşüncelerinizi ayrı ayrı belirtiniz.

a. Sigara paketleri üzerinde sağlığa zararlı uyarısı bulunmalıdır	( ) Evet	( ) Hayır
b. Sigara reklamları yasaklanmalıdır	( ) Evet	( ) Hayır
c. 18 yaşından küçüklere satılması yasaklanmalıdır	( ) Evet	( ) Hayır
d. Topluma ait yerlerde sigara içimi yasaklanmalıdır	( ) Evet	( ) Hayır
e. Sigara fiyatları aşırı derece arttırılmalıdır	( ) Evet	( ) Hayır
f. Okulda öğretmenlerin sigara içmeleri tamamen yasaklanmalıdır	( ) Evet	( ) Hayır
g. Öğretmenler okulda sigara içmek için ayrılmış bir odada sigara içmeliler	( ) Evet	( ) Hayır

Hiç sigara içmediyseniz ankete katıldığınız için teşekkür ederiz. Ara sıra veya düzenli içiyorsanız ya da içip, bıraktıysanız lütfen aşağıdaki soruları da yanıtlayınız.

9. Sigara içmeye kaç yaşında başladınız?: .....

10. Sigara içmeye başlama nedeniniz:

( ) Merak ( ) Özenti ( ) Çevrenin etkisi ( ) Stres veya bir sorun nedeniyle

( ) Arkadaş ( ) Hoşlanma ( ) Diğer (Lütfen belirtiniz):

11. Sigarayı bıraktıysanız bırakma yaşınız: .....

12. Günde kaç tane sigara içiyorsunuz? (Bıraktıysanız daha önce günde kaç tane içiyordunuz?)

( ) 5'ten az ( ) 6-10 ( ) 11-15 ( ) 16-20

( ) Diğer (lütfen belirtiniz): .....

13. Şu andaki sigara içme nedeniniz:

( ) Alışkanlık ( ) Hoşlanmak ( ) Stres veya bir sorun nedeniyle

( ) Diğer (lütfen belirtiniz): .....

14. Sigarayı bırakmayı denediniz mi?: ( ) Evet ( ) Hayır

15. Sigarayı bırakmayı düşünüyor musunuz?: ( ) Evet ( ) Hayır

16. Sigarayı bırakmayı düşünüyorsanız nedeniniz:

( ) Sağlığınızı korumak ( ) Çevreye örnek olmak için ( ) Yakınmalarınız olduğu için

( ) Para tasarrufu ( ) Mesleksel nedenler ( ) Diğer insanları rahatsız etmemek için

( ) Diğer:.....

17. Sigarayı bırakmayı düşünmüyorsanız nedeniniz:

( ) Alışkanlık ( ) Hoşlanmak ( ) Stres ( ) Diğer:.....

KAYNAKLAR

1. Edwards R. The problem of tobacco smoking. BMJ 2004;328:217-9.
2. Sigara alışkanlıkları ve sigara ile mücadele kampanyası kamuoyu araştırma raporu, PİAR, Ocak 1988.
3. Guidelines for the Conduct of Tobacco-Smoking Surveys of the General Population, WHO/SMO/83, 4, Geneva, 1983.
4. Kocabaş A. Türkiye'de sigara içme alışkanlığının yaygınlığı ve bazı özellikleri. Solunum Hastalıkları 1994;5: 133-47.
5. Ünlü M, Orman A, Cirit M ve ark. Afyon'da lise öğretmenlerinin sigara içme alışkanlığı ve sigaraya karşı tutumları. Solunum Hastalıkları 2002;13:203-7.
6. Turgut T, Deveci F, Altuntaş E ve ark. Elazığ'da lise ve dengi okul öğretmenlerine uygulanan sigara anketi sonuçları. Solunum 2001;3:295-9.
7. Danacı AE, Yorgancıoğlu A, Çelik P ve ark. Manisa ili lise öğretmenlerinin sigara içmeye karşı tutumları. Toraks Dergisi 2000;1:16-20.
8. Gürdal Yüksel E, Kunt Uzaslan E, Balkanlı H ve ark. Orta dereceli okul öğretmenlerine uygulanan sigara anketi sonuçları. Solunum Hastalıkları 1999;10:55-60.
9. Bilir N, Yıldız AN, Doğan G ve ark. Sigara içen öğretmen ve doktorların çeşitli ortamlarda sigara içilmesine ilişkin tutum ve davranışları. Sağlık ve Toplum 1998;8:34-8.
10. Naing NN, Ahmad Z. Factors related to smoking habits of male secondary school teachers. Southeast Asian J Trop Med Public Health 2001;32:434-9.
11. Maziak W, Mzayek F, al-Moushareff M. Smoking behavior among schoolteachers in the north of the Syrian Arab Republic. East Mediterr Health J 2000;6:352-8.
12. Barrueco M, Hernandez-Mezquita MA, Jimenez-Ruiz C, et al. Attitudes of teachers about tobacco prevention at school. Allergol Immunopathol 2000;28:219-24.
13. Ohida T, Osaki Y, Mochizuki Y, et al. Smoking behaviors and attitudes among school teachers in Mie, Japan. J Epidemiol 2000;10:16-21.
14. Raudsepp J, Rahu M. Smoking among schoolteachers in Estonia 1980. Scand J Soc Med 1984;12:49-53.
15. Lyons RA, Lo SV, Littlepage BNC. Perception of health amongst ever-smokers and never-smokers: a comparison using the SF-36 Health Survey Questionnaire. Tobacco Control 1994;3:213-5.
16. Gözü O. Sigara ve sivil toplum örgütleri. Özyardımcı N (ed). Sigara ve Sağlık, 2002;85-90.
17. Özlü T. Gençlik ve sigara. Özyardımcı N (ed). Sigara ve Sağlık, 2002;74-84.
18. Coogan PF, Adams M, Geller AC, et al. Factors associated with smoking among children and adolescents in Connecticut. Am J Prev Med 1998;15:17-24.

Yazışma Adresi

Fahrettin TALAY

Abant İzzet Baysal Üniversitesi

İzzet Baysal Tıp Fakültesi

Göğüs Hastalıkları Anabilim Dalı

Gölköy/BOLU

e-mail: ftalay2000@yahoo.com